

Dánský příspěvek k metodologii religionistiky

Dalibor Papoušek

Postavení dánské religionistiky může v mnohém inspirovat i současné snahy o plné obnovení tohoto oboru u nás. Třebaže Dánsko nepatří mezi religionistické "velmoci", jaké představují např. Německo či Švédsko, má zde religionistika bohatou domácí tradici s výraznými vstupy do mezinárodních diskusí. Dokladem této pozice byla i mezinárodní konference Metodologie studia náboženství (*Methodology in the Study of Religion*), konaná ve dnech 22.-24. června 1992 na univerzitě v Aarhus za účasti přibližně 35 badatelů ze 7 zemí.

Aktuálním podnětem k uspořádání konference se stala restrukturační religionistických ústavů Aarhuské univerzity, jež byly do té doby rozděleny mezi dvě různé fakulty. Zatímco pracoviště věnující se především religionistickému studiu křesťanství tvořilo součást teologické fakulty, spadal obdobný ústav zaměřený na studium neevropských náboženství pod filozofickou fakultu. Sloučením obou pracovišť v roce 1991 vznikl v rámci teologické fakulty nový autonomní celek rovnoměrněji pokrývající tematické pole religionistiky.

Přímá konfrontace výsledků studia evropských a neevropských náboženských tradic vyvolala otázky, které značně přesáhly rámec vnitrouniverzitní reorganizace. Svým metodologickým dosahem podnítily konání konference, jež se v tomto smyslu soustředila na svébytnost postavení religionistiky v trojúhelníku tří disciplín - historie, antropologie a textologie. Vzhledem k charakteru konference byl dán hlavní prostor diskusi, která byla pro každý den tematicky vymezena krátkým úvodním referátem jednoho z pořadatelů, na nějž navazoval hlavní referát svěřený renomovanému zahraničnímu účastníkovi a doplněný koreferátem zástupce pořádající instituce.

První den konference byl věnován vztahu historických věd a religionistiky. Jednání uvedla *Kirsten Nielsenová*, která předznamenala jednu ze základních otázek, jež s sebou přináší užití historické metody v religionistice, totiž napětí mezi abstraktním pojmem náboženství a jeho faktickou pluralitou. *Kurt Rudolph* (Marburg), jež vystoupil s hlavním referátem, označil toto rozlišení za hlavní výsledek dosavadního vývoje religionistiky opírající se zejména o historii a filologii. Zároveň však upozornil, že obě tyto metody, jež religionistice umožňují zabývat se náboženstvím jako konkrétní realitou, mají i své meze, nejzřetelněji u těch kultur, které nedisponují písemnými prameny. Je tedy žádoucí, aby se religionistika podobně jako historie otevřela především směrem k sociologii a rozšířila tak svou pramennou základnu o

studium sociální struktury. *Per Bilde* ve svém koreferátu, který byl vlastně pokračováním diskuse, zdůraznil v návaznosti na hlavní referát potřebu důsledného pojmového rozlišení kultury a společnosti. Další diskuse pak potvrdila především rostoucí úlohu sociologie, resp. sociologie náboženství v rámci religionistiky. V jisté polemice s hlavním referentem v zásadě popřela víceméně tradiční tezi o nutnosti historické profilace studia náboženství.

Tématem druhého dne, které vymežil *Armin W. Geertz*, byl vztah antropologických věd a religionistiky. Hlavní referát přednesla *Joanna Overingová* (Londýn), jež se zaměřila zejména na vztah náboženství a racionality. Kritizovala zvláště eurocentrický přístup, který na jedné straně redukuje mytologii na systém náboženských představ a na straně druhé pojímá racionalitu pouze v technologickém smyslu. Diskuse podložená srovnávacím materiálem ukázala, že pojem racionality je třeba vybudovat podstatně šířeji a teprve poté lze adekvátně řešit vztah racionality a symbolizace v náboženství. Jako základní problém antropologie uvedla *Overingová* otázku překladu a rozumění, kterou *Jeppé Sinding Jensen* ve svém koreferátu parafrázoval jako otázku významu a překladu, tedy problém interkulturní komunikace a vědecké komparace.

Jednání konference uzavírala tematika vztahu textologických věd a religionistiky, kterou otevřel *Jens Peter Schjødt*. Hlavní referát, jenž se zabýval převážně podněty, které religionistice přináší sémiotika, přednesl *János Petőfi* (Macerata). Vyšel z kritiky obvyklého zužování sémiotiky na oblast verbální komunikace, často navíc uzavírané do rámce jediného jazyka, případně jen jeho lexikologie. Text tak vymežil jako výsledek multidimenzionální komunikace, která vyžaduje, aby textologie byla průsečíkem řady disciplín - vedle sémiotiky též sociologie, antropologie a psychologie, teorie komunikace a simulace, logiky a matematiky. Na jeho brilantní popis obecné výstavby textu navazovala diskuse obohacená koreferátem *Ole Davidsena*, jež se soustředila hlavně na otázky interpretace textů. *Petőfi* v tomto směru rozlišil dvě základní roviny - explikativní interpretaci, kterou je textu dáván význam (je "čten"), a hodnotící interpretaci, kterou se takto vytvořené významy hodnotí.

Celým jednáním konference však postupovala nejen otázka metodologických podnětů příbuzných disciplín, ale především problém specifčnosti religionistické metodologie. Konkrétně se to projevilo zvláště v diskusích o metajazyku religionistiky a možnostech obecné metodologie (teorie) bez přímé vazby na zkoumaný předmět. Určité tápání, dokumentované např. bezvýhodnou rozpravou o religionistice jako empirické nebo teoretické vědě, navozuje otázku, zda by religionisté neměli přehodnotit svůj vztah k filozofii náboženství, víceméně dosud odmítané pro její (údajnou) spekulativnost blízkou teologii. S pomocí filozofie náboženství (na rozdíl od náboženské filozofie) by zřejmě bylo možno adekvátněji uchopit problém epistemologické báze religionistiky a zároveň tak řešit otázku jejího zakotvení v systému humanitních a sociálních věd.